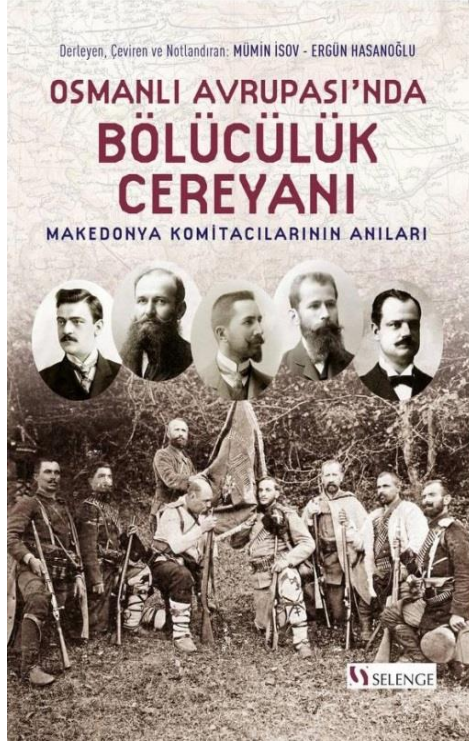

Osmanlı Avrupası'nda Bölücülük Cereyanı: Makedonya Komitacılarının Anıları, Derleyen, Çeviren ve Notlandırın: MÜMIN İSOV, Ergün Hasanoğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, 280 sayfa, ISBN 9786257459341.

Bülent AKYAY*

Hatıralar, öznel niteliğine karşın, konunun özelliğine göre tarih araştırmalarında önemli bir yardımcı kaynak haline gelebilmektedir. Hatıralarını kaleme alanların, siyasî, millî, dinî ve sair görüşleri ile duruşlarını bir şekilde yazılarına yansıtmaları kaçınılmazdır. Nesnelliğe zarar veren bu tür durumlar karşısında tarihinin dikkatli olması gerektiği gayet iyi bilinmekte ve sıklıkla vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, hatıra yazarları kendi bakış açılarından da olsa, yine de hadiselerin karanlıkta kalan yönlerine, gelişimine ve bu hadiselerde oynadıkları rollere ışık tutabilmektedirler. Özellikle ilgili literatürün dar, sorunlu ve/veya ulaşılamaz olduğu

durumlarda hatıralar, bir tarihî kaynak olarak öne çıkmaktadırlar.

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Tarihi Anabilim Dalı, Edirne, ORCID: orcid.org/0000-0002-3370-4800, E-posta: b.akyay@gmail.com

Bu çerçevede hatıralar, “İç Makedonya Edirne-Trakya Örgütü” (VMORO) gibi illegal bir yapılanmayı araştırmak söz konusu olduğunda, özellikle değerli hale gelmektedir. Zira hem VMORO arşivinin sınırlı olması, hem de şifrelenmiş yazışmalarda kullanmış oldukları şifre anahtarlarının kayıp olması sebebiyle günümüzde pek çok belgeden yararlanılamamaktadır. Kaldı ki, bu kitabı hazırlayanlar da İç Örgüt’ün liderlerinin hatıraları üzerine odaklanmalarının sebeplerinden biri olarak bu hususu beyan etmektedirler. Kitapta, Damyan Gruev, Dr. Hristo Tatarçev, Görçe Petrov, İvan Garvanov gibi VMORO’nun önde gelen şahsiyetlerinin hatıraları seçilerek Türk literatürüne kazandırılmıştır. Bunlardan Damyan Gruev ve Dr. Hristo Tatarçev, VMORO’nun kurucularındandır ve Tatarçev aynı zamanda örgütün ilk başkanıdır. Görçe Petrov, Sofya’da VMORO’nun yurtdışı temsilcisidir. İvan Garvanov, Merkez Komitesi’nin ikinci başkanıdır. 1902 yılından sonra VMORO saflarına geçen Boris Sarafov da kitabı hazırlayanlar tarafından seçilen bir başka isimdir. Zira Sarafov, Bulgaristan’da yasal zeminde faaliyet yürüten Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi’nin (VMOK) başkanı olarak VMORO önderleriyle yakın temaslarda bulunduğundan dolayı da bu gizli örgütlenme hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca Gotse Delçev, Hristo Matov ve Yane Sandanski gibi VMORO’nun önde gelen şahısları ile ilgili bilgiler de hazırlanan bu çalışmada mevcuttur.

Esasen bu kitapta yer alan kişilerin hatıraları yüzyıl kadar önce Bulgaristan’da yayımlanmıştır. Sofya “St. Kliment Ohridski” Üniversitesi’nin kurucularından biri olan ve uzun süre Bulgar Bilimler Akademisi’nin başkanlığını yapmış meşhur Bulgar bilim adamı Prof. Dr. Lyubomir Miletçiç, bu komitacıların hatıralarını yazma ve yayımlama projesi çerçevesinde mevzubahis yayın faaliyetini ortaya çıkarmıştır. Lyubomir Miletçiç, bir diğer özelliği olarak Bulgaristan Prensliği’nde Makedonya Edirne-Trakya Örgütü’nün faaliyetlerine aktif olarak katılmış biridir. Miletçiç, 1903 yılındaki İinden-Preobrajenie Ayaklanması sonrasında söz konusu hatıraları kaydetmeye başlamış ve bu yöndeki çalışmaları birkaç yıl sürmüştür. Yapmış olduğu görüşmelerinin tarih aralığı 1893-1903 yılları arasındadır. Muhtemelen Birinci Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan Krallığı ile Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya) arasındaki ilişkilerin durumu sebebiyle Makedonya Bilim Enstitüsü’nün “*Makedonya Kurtuluş Hareketi Tarihi Üzerine Materyaller*” adlı serisi dâhilinde ve dokuz kitap halinde,

yirmi küsur yıl sonra, basılmışlardır.¹ Bu yayın, Bulgar tarihçileri için temel kaynaklardan biri haline gelmiş olup günümüzde de bu özelliğini korumaktadır.

Daha sonrasında bu seriden Stefan Avramov ve Boyan Mirçev tarafından hazırlanan iki kitap yayımlanmıştır.² Boyan Mirçev, hayatta olanların hatıralarını sonraki yıllarda da kaydetmeyi sürdürmüştür. Fakat bunlardan sadece küçük bir kısmını basmayı başarabilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünist rejimlerin kurulduğu Bulgaristan ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerin yine kötüleşmesi yüzünden Mirçev'in yazdığı hatıralar Bulgar arşivlerinde yaklaşık yarım asır adeta hapsolmüştür. Nihayet bunlar 2003 yılında Sofya'da basılabilmüşlerdir.³

“Makedonya Sorunu” ile ilgili literatürde, 1893'de ortaya çıkan örgütün adlandırılmasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların “Makedonya Sorunu” hakkında özellikle uzman olmayan kişiler için bazı karışıklıklar yaratabilmesi mümkündür. Zira örgütün ilk adı, “Makedonya İhtilâl Örgütü”dür. Kurucuları, örgüt yapısının Makedonya'nın coğrafi ve etnografik sınırları içerisinde kurulmasını öngörmüşlerdi ve örgütün siyasî hedefi Makedonya'nın özerkliğini elde etmesiydi. 1896 yılına gelindiğinde Edirne bölgesi de örgütün faaliyet alanına dâhil edilmiştir. Bu yüzden 1896'dan 1903 yılına, hatta Birinci Dünya Savaşı'na kadar örgütün siyasî hedefi, sadece Makedonya ile sınırlı kalmadı. Örgüt liderleri, Edirne vilayetinin de büyük kısmını Osmanlı Devleti'nden koparmayı hedefliyorlardı. Bu sebeple VMORO için, “Trakya” kelimesinin de ilâve edilmesiyle “İç Makedonya Edirne-Trakya İhtilâl Örgütü” şeklindeki isimlendirme, örgütün gelişmesindeki dinamikleri daha iyi yansıtmaktadır ve bilimsel açıdan da daha doğrudur.

---

¹ *Materiali za İstoriyata na Makedonskoto Osvoboditelno Dvijenie*, Knigi I-IX, Stobštava L. Miletiç, İzdava Makedonskiyat Nauçen Institut, Peçanitsa “P. Gluškov”, Sofya 1925-1928.

² Stefan Avramov, *Revoljutsionnitate Borbi v Azot (Veleško) i Poreçieto*, Kniga X, Peçanitsa “P. Gluškov”, Sofya 1929; *Revoljutsionnitate Deynost v Demirhisar (Bitosko)*, *Po Spomeni na Alekso Stefanov (Demirhisarski)*, Kniga XI, Stobštava Boyan Mirçev, Peçanitsa “P. Gluškov”, Sofya 1931.

³ *Makedoniya v Plamutsi, Osvoboditenite Borbi na Bilgarite ot Makedoniya v Spomeni na Deytsi na Vitrešnata Makedono-Odrinska Revoljutsionna Organizatsiya; Andon Köseto, Atanas Lozançev, Grigor Popev, Argir Manasiev, Hristo Pashov, Mite Hacimişev, Kristo Lazarov, Ekaterina Panitsa*, Sıs. İva Burilkova, Tsoço Bilyarski, Sineva, Sofya 2003.

Bu yüzden kitabı hazırlayanlar metnin tamamında 1905 yılındaki Rila Kongresi'nde kabul edilen belgelerde resmî olarak geçen “İç Makedonya Edirne-Trakya İhtilâl Örgütü”nün (Vitreşna Makedono Odrinska Revolyutsionna Organizatsiya) kısaltması olan “VMORO”yu kullanmışlardır. Uzun isme gerek olmadığını düşündükleri bazı yerlerde ise “İç Makedonya Edirne-Trakya İhtilâl Örgütü” yerine, o zamanlar yaygın olarak kullanılmış olan “İç Örgüt” isimlendirmesini tercih etmişlerdir. Bu arada önceki dokümanlarına nazaran, 1896 yılından sonra örgüt, “Bulgar Makedonya Edirne-Trakya İhtilâl Komiteleri” (Bılgarski Makedono Odrinski Revolyutsionni Komiteti - BMORK) olarak isimlendirilmiştir. 1902 yılından itibaren ise örgüt, “Gizli Makedonya Edirne-Trakya İhtilâl Örgütü” (Tayna Makedono-Odrinska Revolyutsionna Organizatsiya - TMORO) adını almıştır.

Bilimsel araştırmalarda, özellikle de Bulgarca ve Makedonca yayımlanmış olan çalışmalarda örgütün adlandırılmasındaki değişikliklerle ilgili bir tartışma mevcuttur. Bu anlaşmazlığın temelinde (Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerinin Bulgaristan tarafından engellenmeye çalışılması ile keskin hale gelen) Makedonya Slavlarının kimlik meselesi yer almaktadır.

Yine adlandırma noktasında kitapta, “Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi”nin (Virhovniyat Makedono-Odrinski Komitet) kısaltması olan “VMOK” kullanılmıştır. Bu ise, 30 Temmuz - 5 Ağustos 1900 tarihli VII. Kongre'den itibaren Bulgaristan Prenslığı'ndeki Makedonya Örgütü'nün en üst düzey yönetiminin adıdır. 31 Ocak 1903 tarihindeki mevcudiyetinin sonuna kadar bu isimle adlandırılmıştır. 19-28 Mart 1895 tarihli İlk Makedon Kongresi'nin kuruluş belgesine göre, Makedonya Komitesi (MK) adını taşımaktaydı. 3-16 Aralık 1895 tarihli II. Olağanüstü Kongre'de ismi “Yüksek Makedonya Komitesi” olmuştur. Bu yüzden hazırlayanlar bazı yerlerde ifadeyi sadeleştirmek maksadıyla “Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi” yerine o zamanlar yaygın olan “Yüksek Komite” adını kullanmışlardır.

Hazırlayanlar tarafından kitapta yer alan hatıralardan dördü tümüyle çevrilmiş, Görçe Petrov'un hatıraları ise kısaltılmıştır. Ana metindeki ekler ve kısaltmalar parantez içinde gösterilmiştir. Bulgaristan'da 14 Nisan 1916'ya kadar kullanılan eski usul tarihlemeye metinde riayet edilmiştir. Ana metinde, gerekli görülen bazı kişi ve hadiseler hakkında ek bilgiler dipnotlarda verilmiştir. Bu bilgiler oluşturulan kaynakçada görüleceği üzere

bilimsel makale ve kitaplar ile Bulgar ve Osmanlı arşiv kaynaklarından elde edilmiştir. Kaynak gösterilmeyen dipnotlarda ise bilgiler çeşitli ansiklopedilerden temin edilmiştir.

Kitapta *Önsöz*'ün (ss. 7-12) ardından komitacıların hatıraları yer almaktadır. Hazırlayanlar tarafından her bir komitacının hatıralarına geçmeden önce Bulgaristan Merkez Devlet Arşivi veya kişisel arşivlerden temin edilmiş ilgili komitacıya ait fotoğrafın bulunduğu bir sayfa ile okuyucuya komitacının bir görseli sağlanmış, ardından da komitacının kim olduğunu, rolünü ve faaliyetlerini içeren önemli bilgiler ve açıklamalar sunulmuştur.

Kitapta ilk olarak komitacılardan “Damyana (Dame) Gruev’in Anıları” (ss. 13-44) dört kısa bölüm halinde yer almaktadır. İkinci sırada “İvan Garvanov’un Anıları” (ss. 45-77) yine dört kısa bölüm halinde bulunmaktadır. Üçüncü olarak “Boris Sarafov’un Anıları” (ss. 79-155) on kısa bölüm halindedir ve kitabın en geniş hatıra kısmını oluşturmaktadır. Dördüncü sırada “Hristo Tatarçev’in Anıları” (ss. 157-174) üç kısa bölüm halinde yer almaktadır. Son olarak ise beşinci sırada “Görçe Petrov’un Anıları” (ss. 175-240) bulunmaktadır.

Kitabın hatıralar kısmından sonra hazırlayanlar tarafından geniş bir *Ekler* (ss. 241-272) kısmı oluşturulmuş ve okuyucuya sunulmuştur. Bu kısımda 1903 tarihli Selanik Gizli Makedonya Edirne Kongresi Protokolü dâhil olmak üzere, komitacılar ve takma adları, şehirler ve bu şehirlerin takma adlarına dair listeler, Osmanlı Arşivinden temin edilmiş konuya dair bazı belgeler, örgüt nizamname ve tüzük örneklerinin yanı sıra komitacılara, çetelere, ilanlara, tahvillere, makbuzlara ve çete bayraklarına ait fotoğraflar gibi çeşitli görsel malzeme yer almaktadır.

Kitabın sonunda, hazırlayanların komitacıların anılarını anlamlı, anlaşılır ve bilimsel kılmak için oluşturmuş oldukları, Bulgar ve Osmanlı arşiv belgeleri, süreli yayınlar ile Bulgarca ve Türkçe eserlere yer verdikleri geniş bir *Kaynakça* (ss. 273-280) bulunmaktadır.

Komitacıların hatıralarını kitap halinde bir araya getirip hazırlayarak Türk bilim âlemine sunan Mümin İsov ve Ergün Hasanoglu, derleme, çeviri ve özellikle büyük emek harcadıkları notlandırma ve kaynakça oluşturma mesaisiyle kitabı adeta yeniden yazmışlardır. Kitap, VMORO'nun ve Sofya'daki yurtdışı temsilciliğinin faaliyetleri, Bulgar askerlerinin

BÜLENT AKYAY

Makedonya ve Edirne-Trakya'daki ihtilâl hareketindeki rolü ve katılımı, VMOK ve Bulgar Eksarhlığı ile VMORO'nun ilişkileri, Makedonya Sorunu'na yönelik Bulgaristan Prensliği'ndeki resmî makamların ve Bulgar toplumunun tutumu, İinden-Preobrajeni Ayaklanması'nın düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi üzerine yeni araştırmalar için kuşkusuz bir ufuk açacaktır. Ayrıca Türk literatüründe konuyla ilgili yer alan mevcut bazı yanlışlıkların giderilmesine de büyük katkı sunacaktır.